

EKONOMICKÝ RAST A JEHO VPLYV NA SPOLOČENSKÝ BLAHOBYT A KVALITU ŽIVOTA

doc. Ing. Jana Naščáková, PhD.

doc. Ing. Lucia Bednárová, PhD.

PhDr. Monika Tomčíková, PhD.

Podnikovohospodárska fakulta so sídlom v

Košiciach, EU Bratislava

e-mail: jana.nascakova@euke.sk,

e-mail: lucia.bednarova@euke.sk,

e-mail: monika.tomcikova@euke.sk.

Ing. Jozef Zuzik, PhD.

Fakulta baníctva, ekológie, riadenia

a geotechnológií, TU Košice

e-mail: jozef.zuzik@tuke.sk

Abstrakt

Článok popisuje vzájomné súvislosti medzi ekonomickým rastom, spotrebou prírodných zdrojov a energie potrebných pre zabezpečenie ekonomického rastu, spoločenským blahobytom a kvalitou života obyvateľstva. Poukazuje na následky ekonomického rastu a sumarizuje ukazovatele merania ekonomického rastu, úrovne spotreby prírodných zdrojov a energií, spoločenského blahobytu a kvality života. V závere sa zamýšľa nad hlavným cieľom ekonómie – zabezpečením stabilného ekonomického rastu, meraným ukazovateľom GDP (hrubý domáci product).

Kľúčové slová: spoločenský blahobyť, kvalita života, spotreba energie, následky ekonomického rastu, hlavný cieľ ekonómie, ukazovateľ GDP

1 Priemyselná revolúcia, rast produkcie a ekonomický rast

V minulosti ľudia využívali pre uspokojenie svojich potrieb, súvisiacich so zabezpečením energie, len obnoviteľné zdroje energií (slnko, biomasu, vodnú a veternú energiu), pričom tento vývoj prebiehal až do začiatku priemyselnej revolúcie. V dávnej minulosti mali ľudia pravdepodobne nízku spotrebu prírodných energetických zdrojov a energie (asi 3GJ na rok). Objavenie ohňa a spaľovanie dreva zvýšilo ročnú spotrebu na človeka za rok asi na 6 GJ. Vznik hospodárskej činnosti a využívanie sily ťažných zvierat zvýšilo spotrebu na 20-30 GJ na človeka za rok. Na prelome 18 a 19 storočia bol vynájdený parný stroj a začala priemyselná revolúcia tým, keď James Watt zvýšil účinnosť parného stroja využívaním uhlia na jeho pohon. Schopnosť meniť tepelnú energiu na pohybovú (využiteľnú na pohon strojov) znamenala, že spotreba energie a ekonomický rast sa začali zrýchľovať. Spotreba

energie sa tak zvýšila priemerne až na 100 GJ na človeka za rok.

Priemyselná revolúcia bola revolúciou energetických technológií, založených na fosilných palivách. Tento vývoj prebiehal postupne od využívania uhlia, cez ropu až po urán a zemný plyn. Lokálne resp. regionálne zásobovanie sa zmenilo na globálne transportovanie palív po celej Zemi a ekonomický rast bol podporovaný neustálym zvyšovaním spotreby energie.

Scenár priemyselnej revolúcie bol ovplyvnený myšlienkou dostať maximum z minima a na začiatku 20. storočia Frederick W. Taylor túto myšlienku tvorivo rozvinul. Tento zakladateľ vedeckého manažmentu rozdelil pracovné úlohy na konkrétne úkony a využil časovú analýzu, aby zo svojich robotníkov získal maximum práce. Rozmýšľal o tom, ako aplikovať efektivitu z fabriky do každej oblasti života za účelom zvýšenia produktivity celej spoločnosti. Taylor bol úspešný a efektivita z továrni prenikla aj do domácností. Stala sa typickou pre moderný život, v ktorom sa javí rozumné využiť maximálne každú minútu. Efektivita však prináša so sebou aj neočakávané a nezamýšľané dôsledky. Vedie k neustále sa zvyšujúcej spotrebe a s tým súvisiacimi ekonomickými a ekologickými následkami, ktoré so sebou prináša. V posledných dvoch storočiach neprerušeneho priemyselného a ekonomického rastu sa prejavuje tzv. *kultúra exponenciálneho rastu*. “

2 Následky ekonomického rastu

Závislosť na raste vo všeobecnosti a ekonomickom raste môže podľa Johannisovej (2008) súvisieť aj s historickými udalosťami. Keď boli do prevádzky uvedené stroje využívajúce fosilné palivá, ľudia prichádzali o prácu a presúvali sa do iných sektorov. Vznikali tak ďalšie prevádzky, nové výrobky a služby, ktoré boli v prípade dopytu a priaznivej ceny na svetových trhoch vyvezené – rast produkcie bol motivovaný nielen domácou spotrebou, ale aj možnosťou vývozu do iných krajín.

S rastom produkcie a spotreby sa vyvíjal aj peňažný systém. Banky požičiavali podnikateľom viac finančných prostriedkov, ako mali vo svojich trezoroch. Finančné prostriedky museli byť vrátené aj s úrokmi a banky ich požičiavali ďalej - firmám, spotrebiteľom, vládám. Finančná moc bankárov aj zadlženosť spoločnosti rástla a nutnosť splácať úroky prispievala k tlaku na efektivitu a produktivitu práce, ktorá sa prejavuje (okrem iného) ďalším úbytkom pracovných miest.

Ekonomický rast v súčasnosti súvisí nielen so zamestnanosťou, ale tiež so zachovaním záujmu o úvery. Väčšina našich finančných prostriedkov vzniká ako dlh, a ak by poklesol záujem o úvery, hrozí aj pokles finančných prostriedkov v obehu, čo môže viesť k ďalším spätným väzbám a k destabilizácii celého systému. Zvyšovanie zadlžovania jednotlivcov a krajín však problémy nerieši, ale riešenia len odsúva. Podľa Bartletta (2012) žijeme v čase, kedy exponenciálny rast týkajúci sa ekonomiky ako celku, produkcie a spotreby, spotreby prírodných zdrojov, populácie, zadlženia, chudoby, znečistenia životného prostredia a globálneho otepľovania, naráža na svoje hranice a preto nie je možné tento neobmedzený rast ďalej podporovať.

Je množstvo inovácií, ktoré umožňujú spotrebovať menej materiálu a energie na jednotlivý produkt, alebo službu a preto mnohí vedci a experti považujú zvyšovanie efektivity za riešenie ekologických problémov. Prínosy znižovania ekologického dopadu a znečisťovania sú však anulované nárastom objemu dopravy, stavebnej činnosti, celkových potrieb a celkovej spotreby. Prevládajú názory, že nárast energetickej efektivity produktov nemá vplyv na intenzitu ich spotreby, avšak tzv. *makroekonomická spätná väzba* (nárast spotreby produktu, alebo služby z dôvodu zníženia jej nákladovej ceny) potvrdzuje, že efektívnosť a technologický pokrok môžu zapríčiniť nárast spotreby.

Už v roku 1865 si anglický logik, metodológ a ekonóm William Stanley Jevons všimol, že ak technologické vylepšenie zvýši účinnosť s akou sa daný zdroj spotrebovávajú, tak to povedie k nárastu jeho využívania, a nie poklesu, ako by sa mohlo javiť na prvý pohľad. Ekonomické vysvetlenie Jevonsovho paradoxu spočíva v tom, že zvýšenie efektivity je rovné zníženiu ceny (resp. zvýšeniu efektivity práce) a v dôsledku toho sa zvýši dopyt po danom zdroji a jeho spotreba – za predpokladu, že je zdroj dostupný. Jevons pozoroval tento efekt, keď James Watt výrazne zvýšil efektívnosť parného stroja a to malo za následok prudké zvýšenie spotreby uhlia. V tom čase mnohí vedci predpovedali, že zvýšenie efektivity parného stroja povedie k zníženiu spotreby uhlia. K zníženiu spotreby uhlia by však došlo len vtedy, ak by sa počet parných strojov nezvýšil, alebo sa zvýšil o menej, ako by priniesla úspora uhlia zvýšením efektivity.

Stabilne narastajúca spotreba je tiež jednou z hlavných príčin ekologických problémov. Problém je ešte výraznejší, keď dôjde ku spojeniu ekologických problémov so sociálnymi problémami spätými s faktickou nerovnosťou. Podľa Všeobecnej deklarácie ľudských práv „*všetci ľudia sa rodia slobodní a rovní si v dôstojnosti aj v právach*“. Každý človek by preto mal mať právo na rovnaké množstvo zdrojov pre svoj život. V

súčasnosti „bohaté“ krajiny podľa odhadu spotrebúvajú asi 80 percent zdrojov, zatiaľ čo tvoria len 20 percent svetovej populácie - spotreba na obyvateľa je 16 x vyššia než majú „chudobné“ krajiny.

Podľa viacerých výskumov, ekonomický rast síce zvyšuje životnú úroveň jednotlivcov i krajín, ale pocity šťastia a spokojnosti u jednotlivcov nerastú úmerne rastúcej životnej úrovni. Napriek tomu, mnohé krajiny nemajú v úmysle vzdávať sa vlastnej spotreby, pretože rast spotreby považujú za účinný prostriedkom pre udržanie zamestnanosti, ekonomického rastu a tiež pre vyriešenie ekologických problémov.

Teória „Kuznecovej krivky“, poukazuje na to, že problémy životného prostredia budú vyriešené práve vďaka ekonomickému rastu. Kuznecov predpokladal, že niektoré lokálne problémy, ako je atmosférické znečistenie mestských oblastí či znečistenie riek, sa zdanlivo riešia vtedy, keď krajina dostatočne zbohatne. Počítal, že po dosiahnutí hranice 8000 EUR GDP na obyvateľa ekonomickému rastu by zodpovedalo zlepšovanie kvality životného prostredia. Príkladom tohto druhu modelu je bohaté a málo znečistené mesto ktoré používa na prepravu najmä elektrické automobily. Carson (2010) však podotýka, že bohatstvo síce umožňuje znížiť lokálne atmosférické znečistenie, ale neznižuje ho aj na globálnej úrovni. Carson spochybnil, že vyššia efektívnosť a bohatstvo dokáže vyriešiť všetky ekologické problémy.

Podľa dostupných prieskumov a vedeckých analýz, proces nekontrolovateľného ekonomického rastu vedie k znižovaniu blahobytu spoločnosti s výnimkou malej menšiny v spoločnosti. Dôvod môže spočívať v tom, že v trhovej ekonomike jednotlivé firmy prijímajú rozhodnutia, ktoré vedú k ich vlastnému rastu a tým aj k rastu krajiny. Jeden významný spôsob, ako doceliť rast firmy, je zavádzanie inovačných technológií. Keď firma vyvinie proces, ktorým umožní desiatim pracovníkom v jej vysoko automatizovanom závode vykonať prácu tisícov v nezávislých dielňach po celej krajine, a zároveň bude aj finančne výnosný, uvedie ho do praxe. Technológia, ktorú sa firma rozhodne používať, obohatí jednu skupinu (jej akcionárov) avšak je to na úkor straty jej prepustených pracovníkov a ich rodín.

Podľa Správy o ľudskom rozvoji (Human Development Report) sa prehĺbuje aj „priepať“ medzi bohatými a chudobnými krajinami. Za posledné tri desaťročia, 20 % najchudobnejších krajín zažilo pokles svojho podielu na globálnom príjme z 2,3 % na 1,4 %. Výsledkom je to, že pomer príjmu najbohatších 20 % krajín oproti príjmu najchudobnejšej pätiny sa viac než zdvojnásobil, a to z 30:1 na 61:1. Priepať medzi

bohatými a chudobnými sa rozširuje aj v takzvaných rozvojových krajinách. Napríklad v Thajsku, kde pred dvomi desaťročiami došlo k rýchlemu ekonomickému rastu, pomer príjmov najbohatších 10 % k najchudobnejším 10 % vzrástol zo 17násobku na 38násobok. – Naščáková, Červenka (2009)

Na nerovnosť príjmov, ktorá si v poslednej dobe získava značnú pozornosť v americkej verejnej a odbornej diskusii a v Medzinárodnom menovom fonde upozorňuje Frankel (2014), profesor Harvardskej univerzity. Dôvodom odbornej diskusie sú obavy v Spojených štátoch, že nerovnosť príjmov sa neustále zvyšuje a to nielen v USA, ale aj v mnohých ďalších častiach sveta. Na uvedenej diskusii je zaujímavá skutočnosť, že sa do značnej miery zameriava na dôsledky nerovnosti aj nad rámec nepriaznivých vplyvov na chudobných. Jeden smer diskusie začína hypotézou, že nerovnosť je zlá pre celkový hospodársky rast. Ďalší vychádza z názoru, že nerovnosť vedie k nestálosti a nestabilite. Nerovnosť mohla spôsobiť hypotekárnu krízu v roku 2007 aj globálnu finančnú krízu v roku 2008. Tretím názorom je, že nerovnosť vyvoláva závisť a pocit nešťastia. Človek, ktorý by bol s určitým príjmom spokojný, môže byť nešťastný ak zistí, že iní ľudia majú príjem vyšší. Štvrtá obava v určitom zmysle prekonáva aj prvé tri hypotézy. Je to obava, že kvôli obrovskému množstvu peňazí v politike sa bohatým darí presvedčiť vlády, aby ich uprednostňovali ako triedu.

Príčinou nerovností je aj globalizácia - proces, ktorý narúša možnosti štátu udržiavať zdravú rovnováhu medzi záujmami transnacionálnych korporácií a blahobytom jej občanov. Ekonomický rast, ktorý zabezpečuje „materiálny“ nárast a snaha jednotlivých firiem vyprodukovať a predat stále narastajúce množstvo tovarov a služieb súvisí so znižovaním počtu zamestnaných ľudí vo firmách (produktivita práce), so znižovaním reálnych miezd a ostatných dávok zamestnancom (úspora nákladov), s neustálym zvyšovaním množstva spotrebovanej energie a surovín (čerpanie prírodných zdrojov), s nerovnomerným rozdelením príjmov v prospech bohatých, s používaním technológií, ktoré prácu robia fádnu a menej uspokojujúcou, so zvyšovaním množstva odpadu a chemikálií, ktoré končia v skládkach alebo v životnom prostredí a s úpadkom menších a menej konkurencieschopných firiem a lokálnych ekonomik. - Naščáková, Červenka (2009)

Tab. 1 Prehľad vybraných ukazovateľov merania ekonomického rastu, úrovne spotreby prírodných zdrojov a energie, spoločenského blahobytu a kvality života

GDP	Gross domestic product (hrubý domáci produkt)
ISEW	Index of Sustainable Economic Welfare (index udržateľného hospodárskeho blahobytu)
GPI	Genuine Progress Indicator (ukazovateľ reálneho pokroku)
SNA	System of National Accounts (sústava národných účtov)
NEW	Net Economic Welfare (čistý hospodársky blahobyt)
MEW	Measure of Economic Welfare (meranie hospodárskeho blahobytu)
HDI	Human Development Index (index ľudského rozvoja)
GDI	Gender-related Development Index (index rodového rozvoja)
GEM	Gender Empowerment Measure (miera rodového posilnenia)
HPI	Human Poverty Index (Index ľudskej chudoby)
GNH	Gross National Happiness (hrubé národné šťastie)
ISH	Index of Social Health (index zdravia spoločnosti)
EPI	Environmental Performance Index (index životného prostredia)
LPI	Legatum prosperity index (index prosperity krajiny a životnej úrovne obyvateľstva)
BLI	Better Life Index (index lepšieho života)

Zdroj: vlastné spracovanie

Vývoj ukazovateľov poukazuje na posun od jednoznačného zamerania na ekonomický rast k zahrnutiu širších spoločenských, politických a environmentálnych súvislostí. - Naščáková, Pudlo (2011) Pojem *rast* si väčšinou spájame s rastom ekonomickým (meraný ukazovateľom HDP – hrubý domáci produkt, GDP – gross domestic product). Okrem ekonomického rastu poznáme aj aspekt úrovne spotreby prírodných zdrojov (meraný použitými vstupmi, energiou alebo využívaným priestorom) a aspekt spoločenského blahobytu, kvality života obyvateľstva. - Naščáková, Pčolinská, Gajdoš (2011)

HDI (Human Development Index, Index ľudského rozvoja) je ukazovateľ, ktorý spája a porovnáva očakávanú strednú dĺžku života, gramotnosť, vzdelanosť a hmotnú životnú úroveň (meranú ukazovateľom GDP) – jeho cieľom je upriamiť pozornosť vlád na udržateľný ľudský rozvoj. Tento index je štandardizovaný a medzinárodne porovnateľný. Na jeho základe je možná kategorizácia krajín na rozvinuté a

rozvojové, pričom využíva tri pásma podľa dosiahnutej hodnoty indexu - nízke, stredné a vysoké (Davies – Quinlivan, 2001). Index bol vyvinutý v roku 1990 Amartyom Senom, Mahbubom ul-Haqom, Gustavom Ranisom a Meghnadom Desaiom a po vytvorení sa začal používať v správach o ľudskom rozvoji Rozvojového programu OSN (United Nations Development Programme, UNDP). Je považovaný za prvý významnejší pokus o zvyšovanie vypovedacej hodnoty indikátorov rozvoja spoločnosti, čím prehĺbuje samotné vnímanie rozvoja. Napriek tomu vykazuje nedostatky, ktoré vyplývajú najmä z jeho zjednodušujúcej povahy. Pôvodný index neobsahoval environmentálnu dimenziu a táto absencia bola korigovaná vydávaním doplnujúcich nezávislých environmentálnych indikátorov. Najčastejšie bola používaná tzv. *ekologická stopa* (ecological footprint), ktorá sa vyjadruje v jednotkách plochy, t.j. veľkosti územia potrebného na biogeologickú podporu danej územnej, organizačnej jednotky, alebo jednotlivca. Koncept ekologickej stopy prvýkrát publikovali v roku 1996 kanadskí vedci Mathis Wackernagel a William Rees v knihe *Naša ekologická stopa: Zníženie ľudského vplyvu na Zem*. Každý, od konkrétneho človeka až po celý štát, má vplyv na Zem a jej prírodný potenciál, pretože spotrebovávajú prírodné zdroje a služby. Ekologický vplyv korešponduje s množstvom prírody, ktoré ľudstvo používa na uspokojenie svojich potrieb a tak vytvára ekologickú stopu.

Výpočet ekologickej stopy vychádza z dvoch predpokladov:

1. je možné kvantitatívne stanoviť mieru spotreby zdrojov a mieru produkcie odpadov,
2. stanoveným mieram je možné priradiť zodpovedajúce plochy ekologicky produktívnej zeme (plochy ornej pôdy, lesov, pastvín, morí a pod., teda ekosystémovej plochy nutnej k zabezpečeniu životodarných systémov).

Ekologická stopa definovanej populácie je celková plocha ekologicky produktívnej zeme a vodnej plochy, využívaná výhradne pre zaistenie zdrojov a asimiláciu odpadov produkovaných danou populáciou pri používaní bežných technológií. Pre analýzu ekologickej stopy 52 krajín rozdelili Wackernagel a Rees (1996) prírodnú plochu Zeme na šesť základných kategórií:

1. Energetická zem – zem vyhradená pre absorpciu CO₂,
2. Orná pôda – asi 0,25 ha na človeka,
3. Pastviny – asi 0,6 ha na človeka,
4. Lesy – dodávka drevných produktov asi 0,6 ha na človeka,
5. Zastavané plochy – asi 0,03 ha na človeka,

6. Mora – z rozlohy pripadá na jedného človeka asi 6 ha, ale len približne 0,5 ha z nich poskytuje 95% ekologickej produktivity mora.

Hodnoty ekologickej stopy s hodnotou HDI spojil Morse (2003), pričom vytvoril súbor indikátorov označovaný ako **HDI/EF**. Nedostatkom HDI je, že nedostatočne pokrýva viaceré dimenzie ľudského rozvoja – napr. chudobu a spravodlivosť rozdelenia príjmov, rodovú rovnosť, bývanie, prístup k verejným službám alebo trhom, ľudské a politické práva, osobnú bezpečnosť a pod. Preto existujú sprievodné indexy ľudského rozvoja, napr.: *Index rodového rozvoja (Gender-related Development Index, GDI)*, *Miera rodového posilnenia (Gender Empowerment Measure, GEM)* alebo dva rôzne *Indexy ľudskej chudoby (Human Poverty Index 1 a 2)*.

Ďalšie pokusy o rozširovanie a zdokonaľovanie merania zmien v blahobyte a kvalite života spoločnosti smerovali k stále komplexnejšiemu ponímaniu celej problematiky. Do ukazovateľov sa začali zapájať psychologické faktory, subjektívne a objektívne faktory zo sociológie, politológie a ekológie. Za príklad takejto snahy možno uviesť indikátor:

GNH (Gross National Happiness) – index navrhnutý v Bhutáne v roku 1972 bol prvým pokusom o holistické poňatie blahobytu (národného šťastia), pričom cieľom bolo spojenie duchovna s materiálnou sférou. Tento indikátor založený na budhistických hodnotách je jedným z prvých krokov ku komplexnému meraniu kvality života spoločnosti, založeného nielen na kvantitatívnych objektívnych ukazovateľoch, ale aj na kvalitatívnych a subjektívnych ukazovateľoch.

Index of Social Health (Fordhamov index zdravia spoločnosti), každý rok zostavuje Marc Miringoff spolu so svojimi kolegami na Fordham University Graduate Center, Tarrytown, New York. Zhrmažďuje šesťnásť faktorov, aby získal celkový obraz o stave „ľudského blahobytu“ v jednotlivých štádiách života. U detí sleduje: detskú úmrtnosť, zneužívanie detí, chudobu. U mladých ľudí skúma: výskyt samovrážd dospelých, užívanie drog, percento študentov, ktorí nedokončili školu. U dospelých je to: nezamestnanosť, priemerný týždenný zárobok, percento zdravotne poistených osôb do veku 65 rokov. U starých ľudí správa sleduje: chudobu, výšku nákladov, ktoré musia platiť za zdravotnú starostlivosť. U všetkých vekových skupín: samovráždy, smrteľné nehody na cestách spôsobené alkoholom, používanie potravinových lístkov a priepasť medzi bohatými a chudobnými.

EPI (Environmental Performance Index, Index životného prostredia) - používa sa od 2006 a zaviedla ho OSN (Organizácia spojených národov). EPI hodnotí podľa istých ukazovateľov životné prostredie, zdravie a ekosystém. Medzi

ukazovatele patrí napr. kvalita vody a ovzdušia, emisie, skleníkový efekt, vplyv životného prostredia na zdravie obyvateľstva.

LPI (Legatum Prosperity Index, Index prosperity krajiny) - používa sa od roku 2010 a porovnáva prosperitu krajiny a životnej úrovne jej obyvateľstva s ostatnými krajinami. Tento index predstavila nezávislá organizácia Legatum Institute so sídlom v Londýne. Krajiny sú zoradené do rebríčka podľa preskúmaných niekoľko desiatok ukazovateľov. Ukazovatele tvoria osem dôležitých kategórií: ekonomika, podnikanie a príležitosť, vláda, vzdelanie, zdravotníctvo, bezpečnosť a ochrana, osobná sloboda a sociálny kapitál.

BLI (Better Life Index, Index lepšieho života) - používa sa od roku 2011, zverejnila ho OECD (Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj). Jeho úlohou je prekonať preferovaný ukazovateľ životnej úrovne GDP. Index lepšieho života je interaktívny nástroj, kde občania prispievajú svojim hodnotením v 11 kategóriách. Ide o syntézu materiálnych podmienok ako je bývanie, práca a sociálnych aspektov ako spokojnosť, bezpečnosť, medziľudské vzťahy. Sledované kategórie pri kvantifikácii tohto indexu sú: úroveň bývania, výška príjmov, zdravie, medziľudské vzťahy, životné prostredie, spokojnosť so životom, úroveň verejnej správy, verejná bezpečnosť, pracovné príležitosti. – Naščáková, Pudlo (2011), Naščáková, Gajdoš, Pčolinská (2011)

Záver

Na základe uvedených výsledkov výskumu je možné dospieť k záveru, že je potrebné zmeniť súčasný hlavný cieľ ekonomie, ktorým je stabilný ekonomický rast (meraný ukazovateľom GDP), pretože je náročné zabezpečiť ekonomický rast, ktorý by mal za následok aj zvyšovanie spoločenského blahobytu a kvality života obyvateľstva vo všetkých jeho aspektoch. V nadväznosti so zmenou hlavného cieľa ekonomie je tiež potrebné nahradiť súčasnú koncepciu hospodárskeho procesu (podľa ktorej dopyt podnecuje ponuku /produkciu/ a produkcia zabezpečuje príjem potrebný na živenie ďalšieho dopytu v nekonečnom procese), udržateľnou koncepciou, v ktorej je hospodársky proces zasadený v biofyzickom prostredí, ktoré tento hospodársky proces udržiava.

Pri snahe o zabezpečenie spoločenského blahobytu a kvality života obyvateľstva, v súlade s uplatňovaním navrhovaných riešení, by ekonomika nemusela byť založená len na stabilnom ekonomickom raste a ďalších súvisiacich aspektoch (zvyšujúca sa spotreba prírodných a energetických zdrojov), ktoré môžu byť príčinou environmentálnych, ekonomických, demografických a sociálnych problémov.

Použitá literatúra

- [1] BARTLETT, A. 2012: Arithmetic, population and energy. Odborná prednáška amerického profesora Alberta Bartletta. Dostupné na: <http://www.priateliazeme.sk/cepa/sk/informacie/temy/922-aritmetika-populacia-a-energia>
- [2] CARSON, R. T. 2010: The Environmental Kuznets Curve: Seeking Empirical Regularity and Theoretical Structure Oxford Journals, Review Environmental Economics and Policy (2010) 4 (1): 3-23, published online December 22, 2009, online ISSN 1750-6824.
- [3] FRANKEL, J. 2014: Omyl-o-oligarchii, Dostupné na: <http://openiazoch.zoznam.sk/cl/144373/Omyl-o-oligarchii>
- [4] JOHANISOVÁ, N. 2008: Kde peníze jsou služebním, nikoliv pánem. Edice: Jiná ekonomie, 125 s. ISBN 978-80-86913-05-6
- [5] MORSE, S. 2003: Greening the United Nations' Human Development Index? In: Sustainable Development, Roč. 11, č. 4, s. 183-198.
- [6] NAŠČÁKOVÁ, J. – ČERVENKA, P. 2009: Spoločenský blahobyt a limity ekonomického rastu. In: SEMAFOR 2009 - Medzinárodná vedecká konferencia, Michalovce, ISBN 978-80-225-2841-2
- [7] NAŠČÁKOVÁ, J. - PČOLINSKÁ, L. - GAJDOŠ, J. 2011: Kvalita života a jej dimenzie. In: Nekonferenčný recenzovaný zborník čiastkové výsledky riešených projektov „VEGA, KEGA, APVV, ENER SUPPLY“. Košice: Ekonomická univerzita v Bratislave Podnikovohospodárska fakulta v Košiciach, ISBN 978-80-225-3207-5, s. 56-65
- [8] NAŠČÁKOVÁ, J., PUDLO, P. 2011: Meranie kvality života z pohľadu ekonomicko-politického prostredníctvom ukazovateľov hrubého domáceho produktu, indexu udržateľného hospodárskeho blahobytu a reálneho pokroku. In Nekonferenčný recenzovaný zborník v rámci riešenia projektov VEGA, KEGA, APVV, ENER SUPPLY, Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM. ISBN 978-80-225-3207-5, s. 71-78

Príspevok je súčasťou riešenia projektu VEGA 1/0708/14: „Udržateľný rozvoj vysokoškolského vzdelávania v manažérskych odboroch“.